

शोध निर्देशक
डा. सुधा त्रिपाठी
सह-प्राध्यापक

पुरुषोत्तम सुवेदीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत
नेपाली विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं
पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता
दुर्गाप्रसाद अधिकारी
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर
२०६९

पुरुषोत्तम सुवेदीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत
नेपाली विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ
पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता
दुर्गाप्रसाद अधिकारी
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर
२०६९

शोध निर्देशकको सिफारिस

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको एम. ए. दोस्रो वर्षको ऐच्छिक दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि शोधकर्ता दुर्गाप्रसाद अधिकारीले पुरुषोत्तम सुवेदीको जीवनी व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । प्रस्तुत शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६९ । ।

.....
डा. सुधा त्रिपाठी
सह-प्राध्यापक
शोध निर्देशक
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि. कीर्तिपुर

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय नेपाली केन्द्रीय विभागका छात्र दुर्गाप्रसाद अधिकारीले स्नातकोत्तर तहको दसौं पत्रको प्रयोजनका निम्ति तयार पार्नुभएको पुरुषोत्तम सुवेदीको जीवनी व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र उचित देखिएकाले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

.....
विभागीय प्रमुख	सह-प्राध्यापक	
प्रा. डा. देवीप्रसाद गौतम	डा. सुधा त्रिपाठी	बाह्य निर्देशक
	शोधनिर्देशक	

मिति : २०६९ । ।

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तहको दशौं पत्रको प्रयोजनार्थ श्रदेय सह-प्रा. डा. सुधा त्रिपाठी गुरुको निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । आफ्नो प्राज्ञिक तथा व्यवहारिक कार्य व्यवस्तताका बीच रहेर पनि मलाई यस शोधकार्यका लागि सल्लाह, हौसला प्रदान र पथप्रदर्शन गर्नु भएकोमा उहाँप्रति आभारी छु ।

पुरुषोत्तम सुवेदी प्रगतिवादी नेपाली साहित्य र समालोचना क्षेत्रका एक हिस्सा बनिसकेका छन् । पुरुषोत्तम सुवेदीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व शीर्षकमा अनुसन्धान गर्न स्वीकृति प्रदान गरी एक स्थापित, साहित्य साधकको गहन साधनामा आधारित शोधकार्य गर्ने अवसर प्रदान गर्नु भएकोमा नेपाली केन्द्रीय विभाग र सो विभागका विभागीय प्रमुख प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम गुरुप्रति कृतज्ञ छु ।

शोधकार्यका लागि शीर्षक छनौट गर्न सघाउनु हुने श्रद्धेय गुरु डा. कृष्णहरि बराल, गुरु नेत्र एटम लगात सम्पूर्ण गुरुप्रति म हार्दिक श्रद्धा व्यक्त गर्दछु ।

मेरो अध्ययनलाई यहाँसम्म पुऱ्याउन सदैव प्रेम, स्नेह र आर्शिवाद दिएर पूर्ण सहयोग गर्नुहुने मेरा पूजनीय पिता केदारनाथ अधिकारी र स्वर्गी माता विष्णुमाया अधिकारीप्रति म आजीवन ऋणी छु ।

शोधकार्यमा आवश्यक सल्लाह र प्रोत्साहन गर्नुहुने गुरु अर्जुनप्रसाद पौडेल, कृष्ण निरौला र भाइ रबिन थापा, उमेश अधिकारी एवम् सम्पूर्ण सहयोगीप्रति धन्यवाद दिन चाहन्छु । अन्त्यमा यस शोधकार्य टाइपिङ्ग गरिदिने एकेडेमी बुक हाउसलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा, यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि नेपाली केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुर समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

दुर्गाप्रसाद अधिकारी

त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभाग

मिति: २०६९।१०।

सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

सङ्क्षिप्त रूप	पूर्ण रूप
एम.ए	: स्नातकोत्तर तह
एस.एल.सी	: स्कुल लिभिड सर्टिपिकेट
गा.वि.स	: गाउँ विकास समिति
डा.	: डाक्टर
ते.सं	: तेस्रो संस्करण
नि.मा.वि	: निम्न माध्यमिक विद्यालय
नं.	: नम्बर
प्रा.	: प्राध्यापक
पृ.	: पृष्ठ
वि.ए.	: स्नातक तह
वी.पी	: विश्वेश्वरप्रसाद
वि.सं	: विक्रम सम्वत्
मा.वि	: माध्यमिक विद्यालय
स्व.	: स्वर्गीय
सा.प्र.	: साभा प्रकाशन
त्रि.वि	: त्रिभुवन विश्वविद्यालय
क्र.सं.	: क्रम संख्या

विषय सूची

परिच्छेद-एक

शोधपरिचय

१.१ विषय परिचय	१
१.२ शाधकार्यको समस्या	१
१.३ शोध कार्यको उद्देश्य	२
१.४ शोधकार्यको औचित्य र उपयोगिता	३
१.५ पूर्वकार्यको विवरण	३
१.६ सामग्री सङ्कलन	५
१.७ शोधकार्यको क्षेत्र र सीमा	५
१.८ शोधविधि	५
१.९ सैद्धान्तिक ढाँचा	६
१.१० शोधकार्यको रूपरेखा	६

परिच्छेद-दुई

पुरुषोत्तम सुवेदीको जीवनीको अध्ययन

२.१ जन्ममिति, जन्मस्थान र नामकरण	७
२.२ बाल्यकाल	७
२.२.१ बाल्यकालको पारिवारिक स्थिति	७
२.२.२ बाल्यकालको पर्यावरणीय स्थिति	८
२.३ शिक्षादीक्षा	८
२.३.१ अक्षरारम्भ	८
२.३.२ विद्यालय स्तरीय शिक्षा	८
२.३.३ उच्च शिक्षा र क्याम्पस जीवन	९

२.३.४ अनौपचारिक शिक्षा तथा स्वाध्ययन	९
२.४ पारिवारिक अवस्था	१०
२.४.१ विवाह र दाम्पत्य जीवन	११
२.४.२ सन्तान	११
२.५ आजीविका	१२
२.५.१ पेसा	१२
२.५.२ आर्थिक अवस्था	१२
२.५.३ अन्य कार्यक्षेत्र	१३
२.६ बसोबास	१३
२.७ भ्रमण	१४
२.८ रुचि र स्वभाव	१४
२.९ लेखनका उत्प्रेरक तत्त्वहरू	१६
२.१० प्रकाशित कृतिहरू	१६
२.११ निष्कर्ष	१७

परिच्छेद-तिन

पुरुषोत्तम सुवेदीको व्यक्तित्व अध्ययन

३.१ व्यक्तित्वका विभिन्न पक्षहरू	१८
३.२ साहित्येतर व्यक्तित्व	१८
३.२.१ बाह्य व्यक्तित्व	१८
३.२.२ आन्तरिक व्यक्तित्व	१९
३.२.३ साहित्येतर व्यक्तित्वका अन्य पक्षहरू	२०
३.३ साहित्यिक व्यक्तित्व	२१
३.३.१ साहित्यमा रुचि	२१
३.३.२ साहित्यिक उत्प्रेरणा र प्रभाव	२२
३.३.३ लेखनारम्भ र प्रथम प्रकाशित रचना	२३

३.३.४ सम्मान तथा पुरस्कार	२३
३.३.५ स्रष्टा व्यक्तित्व	२४
३.३.६ द्रष्टा व्यक्तित्व	२५
३.३.७ साहित्यिक सङ्घसंस्थामा संलग्नता	२६
३.४ निष्कर्ष	२७

परिच्छेद-चार

पुरुषोत्तम सुवेदीको साहित्यिक यात्रा

४.१ पुरुषोत्तम सुवेदीको सृजनात्मक लेखन-यात्राको चरण विभाजन	२८
४.१.१ पूर्वार्द्ध चरण	३०
४.१.२ उत्तरार्द्ध चरण	३०

परिच्छेद-पाँच

पुरुषोत्तम सुवेदीको कृतित्वको विश्लेषण

५.१ नेपाली साहित्यमा पुरुषोत्तम सुवेदीको प्रवेश	३६
५.२ कविताको सामान्य चिनारी	३७
५.२.१ सैद्धान्तिक आधारको परिचय	३८
५.३ कविताको विश्लेषण	४३
५.४ 'सङ्क्रमणको साहित्य र समकालीनता' को एक विश्लेषण	१०१

परिच्छेद-छ

उपसंहार

६.१ पुरुषोत्तम सुवेदीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययनको निष्कर्ष	१२३
६.२ पुरुषोत्तम सुवेदीका सम्बन्धमा अध्ययन हुन सक्ने सम्भावित शोध विषयहरू	१२५
सन्दर्भ सामग्री	१२६